

Kazimiera Jaworska

Organizacja życia polskiego w Legnicy po zakończeniu II wojny światowej

---

Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w
Legnicy 19 (2), 51-71

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Kazimiera Jaworska

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Witelona w Legnicy
e-mail: kazimiera.jaworska@gmail.com

Organizacja życia polskiego w Legnicy po zakończeniu II wojny światowej

STRESZCZENIE

Niniejszy tekst prezentuje proces organizowania życia polskiego w Legnicy w 1945 r. na tle skomplikowanych realiów miasta, w którym zasadnicze decyzje polskie władze podejmowały po konsultacjach z przebywającym w mieście Dowództwem Północnej Grupy Wojsk Radzieckich lub były podejmowane przez to Dowództwo. W tym czasie Legnica była siedzibą władz miejskich, powiatowych, a nawet przez kilka miesięcy – wojewódzkich. W związku z tym w mieście była wydawana gazeta „Pionier” będąca swojego rodzaju organem prasowym ówczesnych władz partyjno-państwowych.

W niniejszym opracowaniu zwrócono uwagę przede wszystkim na te kwestie, o których zdawkowo wspomniano we wcześniejszych opracowaniach.

Słowa kluczowe: Lignica, Legnica, Północna Grupa Wojsk Radzieckich, relacje polsko-radzieckie w 1945 r., przesiedlenia ludności, szabrownictwo, gazeta „Pionier”.

Rok 1945 był zmiennym w historii Legnicy. Po krótkotrwałych działaniach wojennych w lutym została ona przejęta przez Armię Czerwoną. Ze względu na swoje usytuowanie oraz walory poniemieckiej infrastruktury wojskowej od lipca miasto stało się siedzibą dowództwa Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej. Wiosną do Legnicy przybyły polskie władze i rozpoczął się proces organizowania życia polskiego, który przebiegał w specyficznych warunkach właśnie ze względu na obecność żołnierzy radzieckich w mieście. Legnica była również bardzo ważnym ogniwem realizowanej wówczas polskiej akcji osadniczej na Dolnym Śląsku. Istotnym był także problem szabrownictwa.

Celem niniejszego opracowania jest przybliżenie procesu organizowania życia polskiego w Legnicy w 1945 r. z uwzględnieniem jej specyfiki. Bazę źródłową opracowania stanowi 47 numerów wydawanej w Legnicy w 1945 r. gazety pt. „Pionier” oraz dokumentacja znajdująca się w zasobach Archiwum Akt Nowych (AAN) w Warszawie, Archiwum Państwowym we Wrocławiu (APW) oraz jego Oddziału w Legnicy (APL). Ponadto wykorzystano literaturę naukową nawiązującą do tematu opracowania.

Przejęcie Legnicy przez Armię Czerwoną

Działania jednostek I Frontu Ukraińskiego prowadzone w dniach 8–10 lutego 1945 r. doprowadziły do przejścia Legnicy przez Armię Czerwoną¹. W komunikacie z dnia 11 lutego 1945 r. ogłoszono, że Legnica jest kolejnym miastem wyzwolonym spod panowania niemieckiego². Na rozkaz Józefa Stalina wydarzenie to zostało uczczone w Moskwie dwudziestoma salwami artyleryjskimi z 224 dział³. W związku z tym w kolejnych latach 11 lutego był świętowany jako dzień „wyzwolenia” Legnicy. Taką datę umieszczono również na pomniku Wdzięczności dla Armii Radzieckiej, odsłoniętym w dniu 11 lutego 1951 r. w obecności dziesięciu tysięcy osób⁴.

Mienie niezniszczonej w czasie działań wojennych Legnicy radzieckie władze wojskowe traktowały jako zdobycz wojenną. Terytorium Niemiec, które na skutek ofensywy styczniowej zostało zajęte przez Armię Czerwoną, było traktowane jako radziecka strefa okupacyjna. Na tym obszarze, który w myśl postanowień konferencji jałtańskiej miał być przyznany Polsce, tworzono komendantury wojenne ukierunkowane na organizowanie zaplecza dla frontu, wykonywanie uprawnień administracji cywilnej oraz zabezpieczenie mienia ponemieckiego jako mienia wojennego. Komendantury dla Dolnego Śląska rozpoczęły działalność po 22 stycznia 1945 r., a zadaniem komendantów była jak najszybsza normalizacja sytuacji w regionie przez przekazanie władzy polskiej administracji. Komendanci wojenni posiadali pełnię władzy nad przejętym obszarem i w praktyce nawet po ukonstytuowaniu się polskich władz niemożliwe było ignorowanie ich opinii. W tej sytuacji każda bardziej istotna decyzja podejmowana przez polskie władze administracyjne musiała być konsultowana z Komendanturą Wojenną. Zresztą ich zadaniem było również udzielanie pomocy przy tworzeniu struktur tej władzy, m.in. organów milicji. Wojskowa Komenda w Legnicy znajdowała się w budynku przy ul. Gwarnej, a pierwszym komendantem wojennym miasta został gen. mjr Gieorgij Żukow⁵.

Armia Czerwona usadowiła się w nowoczesnym ponemieckim kompleksie koszarowym. W jej gestii znalazło się również lotnisko wojskowe, szpitale, obiekty przemysłowe i dziesiątki budynków użyteczności publicznej, a także setki okolicznych majątków ziemskich powiatu legnickiego⁶. Rosjanie zajęli również park miejski, natomiast w eliitarnej dzielnicy miasta, w kilkudziesięciu reprezentacyjnych willach i pałacach zamieszkali generałowie oraz wysocy rangą oficerowie. W okazałym budynku dawnego sztabu Wehrmachtu umieszczono kwaterę dowództwa i sztab Północnej Grupy Wojsk Armii

¹ J. Hytrek-Hryciuk, „Człowiek nie może opisać tego chaosu”. *Legnica w ostatnich miesiącach II wojny światowej (lutymaj 1945 r.)*, „Szkice Legnickie” t. 31, s. 219–220.

² *Przebieg działań wojennych w dniu 11 lutego według radzieckiego biura informacyjnego* [w:] C. Kowalak, *Pierwsze dni wolności Legnicy. Kalendarium 1945 roku*, „Szkice Legnickie”, t. 3, s. 81.

³ J. L. Świącik, *Podwójnie strzeżeni. Armia Radziecka w Legnicy (1945–1993)*, Wrocław 2010, s. 19.

⁴ C. Kowalak, *Pomniki i tablice pamiątkowe w Legnicy po II wojnie światowej*, „Szkice Legnickie”, t. 28, s. 273–274.

⁵ J. L. Świącik, op. cit., s. 31–22.

⁶ W. Kondusza, *Legnica jako centrum Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej* [w:] *Armia Czerwona/Radziecka w Polsce w latach 1944–1993. Studia i szkice*, red. K. Filip, M. Golon, Borne Sulonowo–Bydgoszcz–Gdańsk 2014, s. 232–233.

Czerwonej. Jako zdobycz wojenną potraktowano zapasy i gotowe wyroby legnickiego przemysłu zgromadzone w licznych magazynach⁷. Łącznie na terenie miasta Armia Czerwona przejęła ok. 30% przedwojennej zabudowy⁸. Pomimo iż od kwietnia 1945 r. w Legnicy zainstalowały się polskie władze, których zadaniem było przejście kontroli nad miastem, to proces ten przebiegał bardzo żmudnie. Świadczy o tym chociażby treść sprawozdania płk. Juliana Tokarskiego, szefa Delegatury Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów przy Dowództwie Północnej Grupy Wojsk Radzieckich, za okres swojej pięciomiesięcznej działalności – z czerwca 1947 r. W jego fragmencie dotyczącym Legnicy czytamy:

„Z chwilą objęcia szefa Delegatury Komitetu Ekonomicznego oddziały radzieckie i osoby wojskowe rozmieszczone były we wszystkich rejonach miasta. Armia Radziecka eksploatowała we właściwym zakresie: elektrownię, rzeźnię, wodociągi, ruch uliczny regulowany był przez organa radzieckie, park miejski zajęty przez oddziały radzieckie, a wstęp do parku dozwolony dla publiczności jedynie za opłatą, cały szereg fabryk, urządzeń fabrycznych, warsztatów rzemieślniczych eksploatowanych bez żadnej podstawy prawnej przez oddziały radzieckie.

W wyniku podjętych przeze mnie starań uzyskałem:

- I. Wyznaczenie rejonu dla wojsk i osób radzieckich obejmującego 1/10 ogólnej powierzchni miasta z tym, że władze radzieckie przystąpiły do opróżnienia obiektów zajmowanych dotąd w innych rejonach miasta. W rezultacie Legnica dysponuje już obecnie ilością około 200 budynków mieszkalnych z tym, że władze radzieckie przygotowują się do przekazania w najbliższym czasie dalszej partii obiektów. Stwarza to możliwości dla wchłonięcia poważnej ilości repatriantów oraz dla przeniesienia instytucji i urzędów z innych miast jak np. z Wałbrzycha. Przed władzami miejskimi jednak stoi poważne zadanie zabezpieczenia przejętych obiektów i dokonanie niezbędnych remontów, na co potrzebne są odpowiednie kredyty.
- II. Elektrownia przejęta została przez Zjednoczenie Energetyczne Dolnego Śląska a wodociągi przez Zarząd Miejski w Legnicy. Toczą się rozmowy o przejęcie rzeźni miejskiej.
- III. Ruch uliczny regulowany jest obecnie przez organy polskie a opłaty do parku zniesione.
- IV. Władze radzieckie przekazały cały szereg fabryk, obiektów i urządzeń fabrycznych i warsztatów, jak fabryka win i likierów, fabryka obuwia, cegielnia w Pawicach, magazyny dla przemysłu trykotarskiego, warsztaty i garaże samochodowe dla Dolno-Śląskiego Zjednoczenia Energetycznego i Zjednoczenia Dziewiarsko-Pończoszniczego, cały szereg obiektów fabrycznych, warsztaty stolarskie, ślusarskie, piekarnie i inne⁹.

⁷ W. Kondusza, „Mała Moskwa”. *Legnica i Powiat legnicki w latach 1945–1947* [w:] *W objęciach wielkiego brata. Sowietci w Polsce 1944–1993*, red. K. Rokicki, S. Stępień, Warszawa 2009, s. 154–156.

⁸ W. Kondusza, *Legnica jako centrum...*, s. 235.

⁹ Sprawozdanie Delegatury Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów przy Dowództwie Północnej Grupy Wojsk Radzieckich – za okres swej działalności (5 miesięcy) [styczeń–maj 1947 r.] AAN, MZO, sygn. 62, k. 29–30.

Legnica była traktowana jako zdobycz wojenna zarówno przez dowództwo, jak i przez pojedynczych żołnierzy Armii Czerwonej. Przejawiało się to nie tylko w powszechnych wówczas kradzieżach istniejącego mienia, ale również w skutecznie wykonywanym programie wywozu z miasta zastanych w nim dóbr. Na polecenie władz radzieckich, a dokładniej Głównego Komitetu Obrony ZSRR, przy którym działał Komitet Specjalny, który był najwyższym radzieckim urzędem koordynującym działalność związaną z demontażem przedsiębiorstw i fabryk na zajętych terenach Niemiec, był realizowany program demontażu i wywozu wyposażenia legnickich fabryk. Przykładowo – postanowieniem Głównego Komitetu Obrony z 21 marca 1945 r. z Legnicy wywieziono wyposażenie firm „Lorenz” i „Telefunken”, a także wszystkie maszyny poligraficzne. Z kolei decyzją z 12 kwietnia stanowiła przyzwolenie dla wywozu takich ruchomości jak: zapasowe części motocyklowe, elementy składowe obrabiarek z drewna z zakładów „Taichert” i „Hubisch”, maszyny drogowe czy materiały budowlane. Wreszcie wspomnieć należy, że postanowieniem z 10 maja z Legnicy wywieziono nawet wyposażenie czterech fabryk ceramicznych¹⁰.

Wywóz wyposażenia legnickich fabryk do Związku Radzieckiego oraz rabunkowa gospodarka żołnierzy radzieckich na terenie powiatu były kontynuowane również w kolejnych latach. Natomiast próby interwencji podejmowane przez polskie władze różnych szczebli przynosiły mizerny skutek¹¹.

Władze polskie w Legnicy

Ustanowienie nowej zachodniej granicy na Odrze i Nysie Łużyckiej oraz uzyskanie przez Polskę terytorium o powierzchni 102 700 km² zainicjowało działania, których celem było zasiedlenie tego obszaru przez ludność narodowości polskiej¹². Ponadto zostały podjęte decyzje umożliwiające zorganizowanie polskiego zespołu, który miał przejmować władzę na ziemiach określanych w późniejszym czasie jako Ziemia Zachodnie i Północne¹³. Decyzją Rady Ministrów z dnia 14 marca 1945 r. Dolny Śląsk został Okręgiem, w skład którego wchodziły 64 Obwody, w tym 12 miejskich. Na czele Okręgów i Obwodów stanęli Pełnomocnicy. Obwód legnicki otrzymał numer VI. W jego skład wchodziła gmina Parchonice (dziś Prochowice), Dobrze Pole (dziś Legnickie Pole), Wądroże Wielkie, Krotoszyce, Roje (dziś Ruja), Kunice, Grzymalin, miasto Parchonice (dziś Prochowice), natomiast miasto Legnica stało się Obwodem XXI¹⁴. Pełnomocnikami Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Obwód VI został Franciszek Kolarzek, a Obwodu XXI – Antoni Stupak¹⁵. Z kolei pełnomocnikiem Rządu na Okręg Dolny Śląsk mianowano Stanisława Piaskowskiego, który w Kielcach skompletował eki-

¹⁰ J. Hytrek-Hryciuk, op. cit., s. 227.

¹¹ Szerzej: W. Kondusza, „Mała Moskwa”. *Rzecz o radzieckiej Legnicy*, Legnica 2006, s. 20–31.

¹² P. Eberhard, *Skala demograficznych wojennych i powojennych migracji politycznych na ziemiach polskich* [w:] *Wysiedlenia jako narzędzie polityki ludnościowej w Europie XX wieku*, red. J. Wołoszyn, Lublin 2015, s. 74.

¹³ Uchwała Rady Ministrów w sprawie „Zarządu Tymczasowego odzyskanych terenów poniemieckich, mianowanie okręgowych i obwodowych Pełnomocników Rządu” ogłoszona 14 marca 1945 r., APL, Starostwo Powiatowe w Legnicy, Załącznik nr 77, s. 57–58.

¹⁴ Ibidem, s. 59.

¹⁵ APL, Miejska Rada Narodowa i Zarząd Miejski w Legnicy, Załącznik nr 85, s. 33.

pę swoich współpracowników¹⁶. Zadaniem pełnomocników było zorganizowanie struktur polskiej administracji na powierzonych im terenach, ich zagospodarowanie oraz zapewnienie warunków bytowych dla napływającej tutaj ludności polskiej¹⁷. Zarówno ze względu na ograniczone możliwości w doborze urzędników, jak i mocno skomplikowaną sytuację społeczno-polityczną nie było to zadanie łatwe do wykonania¹⁸.

Ponieważ wiosną trwały jeszcze zacięte walki o Wrocław, władze wojewódzkie Dolnego Śląska początkowo rezydowały w Trzebnicy. Natomiast później – w okresie od 6 czerwca do października 1945 r. – w Legnicy, która była jednym z najmniej zniszczonych miast na Dolnym Śląsku¹⁹. Należy jednak w tym miejscu nadmienić, że jakkolwiek istotnie Legnica nie została specjalnie wyniszczona w czasie działań wojennych, to jednakże wiele znajdujących się na jej obszarze budynków zostało zdewastowanych na skutek bezkarnych działań żołnierzy radzieckich.

Znamiennym w historii Legnicy pozostaje dzień 25 kwietnia 1945 r., kiedy to Radziecka Komendantura Wojskowa przekazała Polakom władzę w południowej dzielnicy Legnicy. W mieście zawisła polska flaga, odśpiewano Hymn i Rotę²⁰. W skład przybyłej do Legnicy dwunastoosobowej ekipy, na której ręce dokonano przekazania władzy, wchodziło odpowiednio: 8 osób delegowanych z Ministerstwa Skarbu, 2 osoby delegowane z Ministerstwa Administracji Publicznej i 2 osoby reprezentujące Wojewódzki Urząd Śledczy. Polskie władze rozpoczęły swoje urzędowanie w domu przy obecnej ul. M. Rataja 24. Wkrótce do miasta dotarły kolejne polskie zespoły, których zadaniem było stopniowe przejmowanie władzy w mieście, m.in. w dniu 26 kwietnia przybyła z Krakowa Grupa Operacyjna Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów. W jej gestii leżało stopniowe przejmowanie przemysłu.

Organizacji władz miejskich podjęła się ekipa operacyjna, na czele której stał Władysław Stasiński jako pełnomocnik obwodowy (powiatowy) na Obwód XXI Legnica. Ponadto gremium to tworzyły następujące osoby: Janusz Kertyński (naczelnik Wydziału Zdrowia), Wilhelm Wierzbicki (naczelnik Wydziału Drogowo-Budowlanego) i Feliks Wagner (kierownik transportu). W dniu 7 maja 1945 r. podjął urzędowanie Zarząd Miasta działający do 1 lipca 1946 r. na prawach starostwa²¹.

W ślad za wydarzeniami kwietniowymi dnia 16 maja 1945 r. władze polskie przejęły Legnicę od Komendantury Wojskowej. Teoretycznie powstanie polskich władz administracyjnych kończyły rządy Komendantury Wojskowej w tym mieście. Wkrótce okazało się jednak, że żołnierze radzieccy zostaną w Legnicy na dłużej. W maju 1945 r. władze Kremla postanowiły o reorganizacji Armii Czerwonej. W jej efekcie dnia 29 maja 1949 r. została utworzona Północna Grupa Wojsk, na czele której stanął marszałek Konstanty Rokossowski, a na jej siedzibę została wybrana właśnie Legnica. Zdecydowało o tym zarówno strategiczne położenie miasta, jak i jego poniemiecka infrastruktura wojskowa. Postanowieniem Kremla Legnica stawała się również główną bazą dla jednostek powracających do ZSRR. Dnia 14 lipca 1945 r. marsz. Rokossowski nakazał Polakom opuszczenie lewobrzeżnej części miasta

¹⁶ Ibidem, s. 34.

¹⁷ APL, Starostwo Powiatowe w Legnicy 1945–1950, Załącznik nr 63, s. 22.

¹⁸ Z. Niebudek, *Pionierskie dni Legnicy*, „Szkice Legnickie” t. 16, s. 197.

¹⁹ C. Kowalak, *Pierwsze dni...*, s. 72.

²⁰ Ibidem, s. 77.

²¹ K. Jaworska, *Polska administracja państwowa w Legnicy w pierwszych latach powojennych. Początki trudnej koegzystencji polsko-radzieckiej* [w:] *Wojska radzieckie w Polsce 1939–1945*, red. S. Dąbrowski, K. Jaworska, W. W. Szetelnicki, Legnica 2013, s. 300.

(dotyczyło to ludności cywilnej oraz polskich instytucji i urzędów), co miało być (podobno) uzgodnione z prezydentem Bolesławem Bierutem²². W konsekwencji zarówno ludność cywilna, jak i polskie władze zostały usunięte z centrum miasta na przedmieście za Kaczawę²³. Kilka dni później nastąpiła zmiana na stanowisku burmistrza: następcą W. Stasińskiego został Karol Myrek²⁴.

Nowy etap w zakresie funkcjonowania polskich władz państwowych w Legnicy rozpoczął się pod koniec października 1945 r. Wówczas powróciły one do Śródmieścia. Ponieważ w tym czasie w obydwu ratuszach urzędowali Rosjanie, siedziba Zarządu Miejskiego została ulokowana w budynku na obecnej ulicy Wojciecha Korfantego, natomiast Starostwa Powiatowego – w obiekcie przy obecnej ul. Powstańców Śląskich.

Zewnętrznym i „rzucającym się w oczy” przejawem zachodzących w mieście przeobrażeń był szeroko zakrojony proces zmian niemieckich szyldów na polskie. Była to również konsekwencja zastosowania się do stosownych przepisów prawa wydanych przez Radę Ministrów²⁵. Działania w tym kierunku były już prowadzone od początku września przede wszystkim przez nowych właścicieli placówek handlu, usług oraz kawiarni²⁶. W listopadzie 1945 r. w mieście przeprowadzono wielką akcję związaną z umieszczaniem polskich tablic informacyjnych i kierunkowskazów. Na budynkach urzędów zostały zawieszane nie tylko polskie tablice, ale i polskie godło. Również w tym miesiącu został usunięty pomnik Fryderyka II oraz Wilhelma I. W październiku 1945 r. Zarząd Miasta ogłosił nawet konkurs na wyłonienie projektu przekształcenia pomnika Wilhelma I znajdującego się przy ul. Parkowej na pomnik Władysława Jagiełły. Termin zgłaszania projektów był bardzo krótki, gdyż upływał 31 października tego roku²⁷. Działająca od stycznia 1946 r. Komisja Ustalania Nazw Miejscowości na pierwszym swoim posiedzeniu w dniu 4 marca 1946 r. zaproponowała nazwę „Legnica” zamiast „Lignica”²⁸.

Jak już wspomniano, w 1945 r. legnickie władze polskie – miejskie, powiatowe i czasowo rezydujące w tym mieście władze wojewódzkie – funkcjonowały w mocno skomplikowanych warunkach właśnie ze względu na stacjonujące tutaj wojska radzieckie. Niemal każda podejmowana przez nie decyzja musiała uwzględniać aspekt radziecki. Należy pamiętać, iż do części miasta od lata 1945 r. nawet polskie władze nie miały dostępu. Taka sytuacja generowała szereg konfliktów także na tle ludnościowym. Rozdźwięki pomiędzy Polakami a żołnierzami radzieckimi wszystkich szczebli nierzadko były wykorzystywane przez przebywających w Legnicy Niemców. Teoretycznie byli oni podporządkowani władzy polskiej, ale niejednokrotnie ignorowali niekorzystne dla siebie decyzje. W sytuacjach spornych pomiędzy Polakami i Niemcami, kiedy rozjemcą był Rosjanin, niemal zawsze przyznawał on rację tym ostatnim. Po srogich represjach Rosjan wobec Niemców zaraz po zajęciu miasta

²² P. Piotrowski, *Rola i zadania Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej w Polsce* [w:] *Wojska radzieckie w Polsce...*, s. 34.

²³ J. L. Świącik, op. cit., s. 64–65.

²⁴ Z. Szkurlatowski, *Legnica w powojennym 50-leciu 1945–1995 (wybrane problemy)*, „Szkice Legnickie” t. 17, s. 45–46.

²⁵ Warszawa, dnia 19 czerwca 1945 r., Okólnik nr 33 do wszystkich ob. Ministrów w sprawie usunięcia napisów niemieckich, w: APW, Urząd Wojewódzki, sygn. XIII/1, k. 33.

²⁶ *Na froncie akcji odniemczania miasta*, „Pionier”, 9 września 1945 r.

²⁷ *Konkurs na przerobienie pomnika Wilhelma*, „Pionier”, 13 października 1945 r.

²⁸ Z. Szkurlatowski, *Sytuacja miasta i jego mieszkańców w pierwszych powojennych latach* [w:] *Legnica. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, Legnica 1998, s. 416–418.

w lutym i marcu 1945 r. od kwietnia nastąpiły istotne zmiany w ich wzajemnych relacjach. Dnia 20 kwietnia 1945 r. Kwatera Najwyższego Dowództwa ZSRR nakazywała żołnierzom, aby w sposób bardziej humanitarny traktowali ludność na opanowanych ziemiach niemieckich. W tym celu w Legnicy podjęto szczególne zabiegi ukierunkowane na poprawę wizerunku Rosjan w oczach Niemców. Służyła temu chociażby przeznaczona dla Niemców gazeta Zarządu Politycznego PGWAR pt. „Deutsche Zeitung” wydawana w Legnicy od 24 czerwca do jesieni 1945 r.²⁹

Skomplikowane relacje pomiędzy polskimi władzami a stroną radziecką w Legnicy miało poprawić powołanie delegata sztabu PGWAR, którego zadaniem była współpraca z wojewodą. Urząd ten powierzono płk. Bałandinowi, który podejmował nawet do 60 interwencji tygodniowo. Według opinii wojewody S. Piaskowskiego, przedstawionej we wrześniu 1945 r. na czwartym zjeździe Pełnomocników Obwodowych RP z Okręgu Dolnośląskiego, na skutek pomocy ze strony sztabu Armii Radzieckiej pewnej poprawie uległa sytuacja w zakresie bezpieczeństwa. Nadal jednak zdarzały się wypadki rabunków, gwałtów czy napadów, których sprawcami byli żołnierze radzieccy³⁰.

Ze względu na bardzo dużą ilość pisemnych próśb do Pełnomocnika Rządu RP o interwencję w Dowództwie PGWAR w różnych sprawach, pod koniec roku 1945 zostało wydane zarządzenie regulujące kwestię tej korespondencji. Zadecydowano, iż interwencja będzie podejmowana, ale tylko w sprawach istotnych³¹.

Wraz z powstaniem władz polskich w Legnicy rozwijało się życie polityczne. Zasadniczy wpływ na kierunek dokonujących się przeobrażeń miały przede wszystkim Polska Partia Robotnicza oraz Polska Partia Socjalistyczna. Dnia 26 kwietnia 1945 r. w Legnicy powstał Komitet Miejski PPS. Dnia 2 maja do miasta przybyła pierwsza grupa organizacyjna PPR, na czele której stał Antoni Galiński. Kilka dni później (7 maja) ukonstytuował się Komitet Miejski i Powiatowy PPR – pierwszy na Dolnym Śląsku. Pierwsza komórka partyjna PPR powstała pod koniec maja wśród kolejarzy. W początkach sierpnia w mieście odbył się zjazd organizacyjny Stronnictwa Ludowego³², a w dniach 8 i 9 października w Legnicy przebywał nawet wicepremier Stanisław Mikołajczyk³³. Dnia 22 września miało z kolei miejsce zebranie członków Stronnictwa Demokratycznego, którego przewodniczącym został wybrany Kazimierz Gliński. W związku z ówczesną sytuacją społeczno-polityczną jesienią 1945 r. w mieście były podejmowane próby zorganizowania współpracy pomiędzy PPR, PPS, SD i SL³⁴.

Akcja osadnicza i problem szabrownictwa

W wyniku konferencji międzynarodowych granice powojennej Polski zostały przesunięte na zachód, a konsekwencją tej zmiany były wielkie przesiedlenia ludności. Mieszkańcy wschodnich rubieży państwa niemieckiego, które znalazły się w granicach Polski, byli przesiedlani za Odrę i Nysę Łużycką. Ich miejsce zajmowała ludność polska z Kresów

²⁹ J. Hytrek-Hryciuk, op. cit., s. 229.

³⁰ Ibidem, s. 229.

³¹ Wrocław, dnia 10 XII 1945 r., Okólnik nr 102, w: APW, Urząd Wojewódzki, sygn. XIII/2, k. 129.

³² C. Kowalak, *Pierwsze dni...*, s. 73–75.

³³ *Wicepremier St. Mikołajczyk na Dolnym Śląsku*, „Pionier” 10 października 1945 r.

³⁴ Szerzej: K. J. Kostrzanowski, *Partie polityczne, organizacje młodzieżowe i społeczne, administracja i samorząd w latach 1945–1989* [w:] *Legnica. Zarys monografii...*, s. 345–438.

Wschodnich II Rzeczypospolitej, które po wojnie przyłączono do Związku Radzieckiego, a także z Polski centralnej, Małopolski, Wielkopolski oraz polscy reemigranci z innych krajów europejskich³⁵. Tym samym w pierwszych latach powojennych w Legnicy nastąpiła niemal całkowita wymiana ludności³⁶.

Pierwszymi polskimi osadnikami w Legnicy byli wywiezieni na roboty przymusowe do III Rzeszy jeńcy z niemieckich oflagów oraz więźniowie niemieckich obozów koncentracyjnych. Zaraz po przejęciu Legnicy przez Rosjan były to grupy niezorganizowane, a w mieście prym wiodli żołnierze radzieccy. Wśród Polaków przybywających w tym czasie do miasta było wielu szabrowników pochodzących z centralnej Polski, którzy nie mieli większego wpływu na zasiedlanie miasta. Zasadnicze zmiany w tym zakresie nastąpiły pod koniec kwietnia 1945 r. Zgodnie z przyjętymi założeniami zasiedlania ponemieckich ziem, które miały być przyłączone do Polski po zakończeniu wojny, pod koniec kwietnia w mieście pojawiły się grupy operacyjne oraz osiedleńcy z przygranicznych powiatów Dolnego Śląska. Najlicniejsza grupa przybyła z Ostrowa Wielkopolskiego, który został ustanowiony dla Legnicy miastem patronackim³⁷.

Według wspomnień Józefa Głogowskiego, współtwórcy pierwszej polskiej gazety drukowanej w Legnicy pt. „Pionier”, który w dniu 9 maja 1945 r. przybył do Legnicy: „Smutne to było miasto i wyludnione. Zupełnie nie widziało się tu radości ze zwycięstwa. ... Miasto się zaludniało się, ale bardzo powoli. Pamiętamy bowiem, że grasowały na tych terenach bandy Wehrwoflu, które napadały, okradaly i zabijały Polaków. Dlatego każdy przybysz tak się wahał, a wielu wręcz uciekało z powrotem do centralnej Polski. Po prostu się bali. W zasadzie żyła prawostronna dzielnica miasta, czyli Zakaczawie. Tutaj znajdowały się tymczasowe władze województwa, instytucje i urzędy państwowe ...”³⁸.

Ponieważ Legnica była ważnym węzłem kolejowym, spełniała istotną rolę w procesie powojennego osadnictwa polskiego. W mieście usytuowany został Punkt Etapowy dla Polaków powracających z Zachodu³⁹. Dnia 12 maja 1945 r. w Legnicy rozpoczął urzędowanie Okręgowy Oddział Państwowego Urzędu Repatriacyjnego koordynujący akcję osadniczą⁴⁰.

Dnia 13 czerwca 1945 r. przybył do miasta pierwszy transport z okolic Kielc liczący ok. 2000 osób, które zdecydowały się na zmianę miejsca zamieszkania z nadzieją na poprawę swoich warunków bytowych. Do Legnicy były kierowane również transporty z ludnością z Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej przymusowo przesiedlanej na zachodnie i północne rubieże powojennej Polski, co było konsekwencją przesunięcia wschodniej granicy państwa polskiego na linię Curzona. Takim więc sposobem do Legnicy przybyli przesiedleńcy z byłego województwa tarnopolskiego, stanisławowskiego, wołyńskiego i wileńskiego. Wśród przybywających do miasta byli także Polacy z Kresów Wschodnich, których

³⁵ Szerzej: D. Sula, *Przesiedlenia pod kontrolą państwa na przykładzie Państwowego Urzędu Repatriacyjnego* [w:] *Wysiedlenia jako narzędzie polityki ludnościowej w Europie XX wieku*, Lublin 2015, s. 223–244.

³⁶ Szerzej: M. Hejger, *Przekształcenia narodowościowe na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945–1956 – próba bilansu* [w:] *Ziemie Odzyskane/Ziemie Zachodnie i Północne 1945–2005. 60 lat w granicach państwa polskiego*, red. A. Sakson, Poznań 2006, s. 343–359.

³⁷ Z. Szkurlatowski, *Sytuacja miasta...*, s. 421.

³⁸ *Byliśmy odważni*, „Konkrety” 22 sierpnia 1980 r.

³⁹ K. Nowak, *Pół miliona Polaków wraca z Zachodu do Polski przez Legnicę*, „Pionier”, 30 sierpnia 1945 r.

⁴⁰ APL, sygn.5, Sprawozdanie Pełnomocnika Rządu RP, s. 33.

po 17 września 1939 r. deportowano w głąb Związku Radzieckiego. W Legnicy i jej okolicach rozwijało się również tzw. osadnictwo wojskowe (związane głównie z żołnierzami I lub II Armii Wojska Polskiego). Po zakończeniu działań wojennych do Legnicy przyjeżdżali także Polacy z Europy Zachodniej i Południowej: z Niemiec, Francji, Belgii, Jugosławii i Rumunii. Z reguły jednak niewielu spośród nich decydowało się na pobyt stały w mieście⁴¹.

Wśród osadników przybyłych do Legnicy w 1945 r. dominowali przesiedleńcy z Kresów Wschodnich (ok. 60%). Następną grupę stanowiła ludność przybyła z Kielecczyny, Rzeszowszczyzny, Krakowskiego (ok. 30%) i repatrianci ze Związku Radzieckiego (ok. 10%). Według relacji prasowej z końca sierpnia 1945 r. „siedem pociągów dziennie przybywa do Lignicy. Siedem pociągów przywozi co dzień setki ludzi ze wszystkich stron Polski. Przyjeżdżają samodzielnie i grupami – transportami »Puru« i indywidualnie. Po pracę, po ziemię, po osady lub na szaber”⁴².

W grudniu 1945 r. niewielu z dużego napływu osadników do Legnicy wybrało miasto na miejsce swojego pobytu. Chętniej decydowali się na zamieszkanie w miejscowościach leżących na terenie powiatu. Najintensywniejszym okresem osadniczym w okresie powojennym były lata 1946 i 1947⁴³.

Ze względu na zajęcie przez Rosjan wielu obiektów mieszkalnych i gospodarstw rolnych w mieście oraz na terenie powiatu pojemność osadnicza miasta stosunkowo szybko została wyczerpana⁴⁴.

Jak już wyżej nadmieniono, jednym z celów przyjazdu niektórych Polaków (głównie z Polski centralnej) do Legnicy był tzw. szaber, a więc wyszukiwanie i gromadzenie określonych dóbr poniemieckich, a następnie wywożenie ich z miasta. Według Franciszka Zywerty – pioniera legnickiej oświaty – „szabrownicy byli w mieście problemem dla osadników, władz, a nawet Rosjan”⁴⁵. Generalnie szabrownictwo stanowiło istotny problem wszystkich szczebli władz na Ziemiach Zachodnich i Północnych, któremu starano się skutecznie przeciwdziałać. Dnia 31 lipca 1945 r. wojewoda S. Piaskowski wydał zarządzenie w sprawie zakazu wywozu ruchomości, inwentarza żywego i środków żywności z Dolnego Śląska⁴⁶. Podjęto także szeroko zakrojone działania mające przeciwdziałać niniejszemu zjawisku – m.in. poprzez konfiskaty dóbr. Pomimo zagrożenia sankcjami szabrownicy wykazywali się pomysłowością w obchodzeniu obowiązujących przepisów prawa. Pod pozorem działalności urzędowej, przedstawiając fikcyjne – a nierzadko i legalne – pełnomocnictwa wystawione przez władze centralne lub lokalne z innych terenów, dokonywali grabieży dóbr materialnych. W związku z tym na mocy kolejnego zarządzenia z dnia 31 lipca 1945 r. podpisanego przez wojewodę S. Piaskowskiego zarówno Urząd Wojewódzki w Legnicy, jak i Prezydent Wrocławia zostali upoważnieni do weryfikowania i potwierdzania takich pełnomocnictw⁴⁷. Ze względu na nasilanie się procederu szabrownictwa na mocy Zarządzenia wojewody z 16 sierpnia 1945 r. nałożono na Urzędy Bezpieczeństwa i Milicję Obywatelską obowiązek włączenia się w akcję zwalczania tego zjawiska i bezwzględного traktowania

⁴¹ Z. Szkurlatowski, *Sytuacja miasta i jego mieszkańców w pierwszych powojennych latach*, s. 421.

⁴² *Do Lignicy - po pracę. Z Żywca, Ostrołęki, Białegostoku - na Dolny Śląsk*, „Pionier”, 30 sierpnia 1945 r.

⁴³ J. L. Świącik, op. cit., s. 46–47.

⁴⁴ K. Jaworska, *Polska administracja...*, s. 297.

⁴⁵ Cyt. za: J. L. Świącik, op. cit., s. 49.

⁴⁶ Lignica, 31 VII 1945, Zarządzenie nr 4, w: APW, Urząd Wojewódzki, sygn. XIX/R/2, k. 43.

⁴⁷ Lignica, dnia 31. VII. 1945, Zarządzenie nr 5, w: APW, Urząd Wojewódzki, sygn. XIII/2, k. 32.

wszystkich grabieżców mienia poniemieckiego⁴⁸. Pomimo tak srogich środków stosowanych wobec szabrowników proceder nie ustawał. W efekcie jego powszechności oraz skali w marcu 1946 r. Pełnomocnik Rządu RP S. Piaskowski prosił nawet ministra Ziem Odzyskanych Władysława Gomułkę o wydanie stosownych przepisów prawa uniemożliwiających wysyłanie drogą pocztową paczek zawierających efekt szabru (np. rowery, części maszyn)⁴⁹.

W szeroko zakrojoną akcję zwalczania szabrownictwa zaangażowała się także wydawana wówczas w Legnicy gazeta „Pionier”. Nagłówek jednego z numerów wieńczyło hasło „Nie ma szkodnika nad szabrownika”⁵⁰. Proceder ten był także piętnowany w licznych publikacjach prasowych o bardzo wymownych tytułach⁵¹, które akcentowały społeczną szkodliwość tego zjawiska oraz zachęcały mieszkańców do jego aktywnego zwalczania.

Wreszcie wskazać należy, że niejednokrotnie trudno było wręcz odróżnić szabrownika od osadnika⁵². Zdarzało się bowiem, że szabrownicy, podając się za osadników z Polski centralnej, dopełniali formalności i otrzymywali nadania mienia, a następnie po dokonaniu szabru wyjeżdżali. Były także przypadki przekupstwa urzędników, którzy fałszując dokumentację, nadawali karty osadnicze tym samym osobom w różnych miejscowościach⁵³.

Sądownictwo, prokuratura, kwestia bezpieczeństwa w mieście

Sądownictwo w Legnicy było ściśle powiązane z sądownictwem we Wrocławiu. Latem 1945 r. rozpoczął swoją działalność Sąd Apelacyjny we Wrocławiu, który swoim zasięgiem objął m.in. Sąd Okręgowy w Legnicy i Sąd Okręgowy w Głogowie oraz Sądy Grodzkie w Legnicy, Głogowie, Lubinie, Jaworze i Złotoryi. Zaraz po zakończeniu wojny zakres spraw rozpatrywanych przez Sąd Okręgowy w Legnicy był ograniczony do spraw karnych i cywilnych. Poza kognicją legnickich sądów było prowadzenie i zakładanie ksiąg wieczystych oraz zbiorów dokumentów, a także spraw nieletnich⁵⁴. Dnia 20 lipca 1945 r. powołano do życia prokuraturę miasta Legnicy⁵⁵.

Po zakończeniu wojny Legnica nie była uważana za miasto bezpieczne. Przez miasto przewijały się wielkie grupy ludności, wśród których byli nie tylko więźniowie obozów koncentracyjnych i łagrów czy robotnicy powracający z robót, ale także maruderzy Armii Czerwonej i Wojska Polskiego, członkowie band rabunkowych, szabrownicy, niedobitki oddziałów niemieckich oraz Niemcy powracający do swoich domów. W mieście i w jego okolicach

⁴⁸ Lignica, dnia 16 sierpnia 1945 r. Zarządzenie nr 14, w: APW, Urząd Wojewódzki, sygn. XIII/2, k. 58.

⁴⁹ Telefonogram Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Administracyjny Dolnego Śląska mgr Piaskowskiego do ob. Ministra Ziem Odzyskanych na ręce Wicepremiera Gomułki, Wrocław 14.3.46 r. w: AAN, MZO, sygn. 67, k. 24.

⁵⁰ „Pionier” 13 września 1945 r.

⁵¹ *Na ulicy w Lignicy*, „Pionier” 6 września; *Szaber szlachetny*, „Pionier”, 15 września 1945; *Cale społeczeństwo do walki. Szabrownictwo musi być zlikwidowane*, „Pionier” 20 września 1945; *Ostrzegamy domorosłych kapitalistów! Przedzielone przedsiębiorstwa należy uruchamiać*, „Pionier” 23 września 1945; *Takich ludzi nam nie potrzeba...*, „Pionier” 6 października 1945 r.

⁵² *Na ulicy w Lignicy*, „Pionier” 6 września 1945

⁵³ J. L. Świącik, op. cit., s. 49.

⁵⁴ L. Knapek, *Zmiany organizacyjne w sądownictwie, prokuraturze i adwokaturze na terenie województwa legnickiego w latach 1945–1994*, „Szkice Legnickie”, t. 16, s. 211.

⁵⁵ C. Kowalak, *Pierwsze dni...*, s. 75.

dochodziło do napadów rabunkowych, gwałtów, podpaień i sabotaży. Zdarzały się również morderstwa⁵⁶.

O bezpieczeństwo miała zadbać Milicja Obywatelska, która zaczęła pełnić służbę w Legnicy od dnia 28 sierpnia 1945 r.⁵⁷ Początkowo szeregi MO liczyły 64 funkcjonariuszy⁵⁸. Jednak wobec skali różnych zagrożeń w mieście podjęto decyzję o zwiększeniu ich liczby i dwa miesiące później legnicka Komenda Milicji Obywatelskiej liczyła już ponad 140 milicjantów⁵⁹. W ówczesnych realiach politycznych podstawą przyjęcia w szeregi MO – również w Legnicy – było zaangażowanie polityczne po stronie władzy „ludowej”. Wobec zwiększającej się liczby przestępstw w następnych miesiącach do Milicji Obywatelskiej w Legnicy przyjmowano kolejnych funkcjonariuszy⁶⁰. We wrześniu 1945 r. uruchomiony został Komisariat Kolejowy MO⁶¹, a w dniu 6 października Wydział Polityczno-Wychowawczy Dolnośląskiej Komendy Wojewódzkiej zorganizował w Legnicy uroczystości związane ze Świętem Milicji Obywatelskiej⁶².

Podjęmowane przez organy władzy oraz Milicję Obywatelską działania w celu zapewnienia porządku nadal nie czyniły Legnicy miastem bezpiecznym. Z tego względu podjęto decyzję o zaangażowaniu wojska. Poprawę stanu bezpieczeństwa miasta miał zapewnić polski garnizon wojskowy. W grudniu 1945 r. w koszarach przy obecnej ul. Piłsudskiego zostało umiejscowione Centrum Wyszkożenia Oficerów Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Słuchacze tej jednostki przejęli obowiązek patrolowania miasta, co w znacznym stopniu przyczyniło się do podniesienia stanu bezpieczeństwa jego mieszkańców. Jednak, pomimo i tych zabiegów, nadal trudno było określić Legnicę jako miasto bezpieczne, a pogląd ten znajduje swoje uzasadnienie także w tym, że wśród odnotowanych wówczas czynów zabronionych dominowały przestępstwa o charakterze czysto kryminalnym, a nie politycznym⁶³.

Opieka medyczna

Jednym z pierwszych zadań podjętych przez władze polskie w Legnicy była organizacja służby zdrowia, opieki społecznej i sanitarnej. Już od 9 maja 1945 r. funkcjonowało pierwsze ambulatorium dla polskiej ludności cywilnej, którego zadaniem było udzielanie pomocy w nagłych wypadkach. W dniu 15 maja rozpoczął pracę Miejski Wydział Zdrowia, którego zadaniem była organizacja polskiej służby zdrowia na bazie istniejących na terenie miasta szpitali, gabinetów lekarskich, aptek i składów aptecznych⁶⁴. Dzień później został uruchomiony pierwszy polski szpital przy ul. Poselskiej 16 (współczesna nazwa ulicy)⁶⁵, a 20 września rozpoczęła działalność Miejski Ośrodek Zdrowia przy ul. Powstańców 10 (współczesna nazwa ulicy)⁶⁶.

⁵⁶ APL, sygn. Miejska Rada Narodowa i Zarząd Miejski w Legnicy, Załącznik nr 85, s. 38.

⁵⁷ Ibidem, s. 36.

⁵⁸ APL, Zarząd Miejski, sygn.4, s. 12.

⁵⁹ Ibidem, s. 14

⁶⁰ Szerzej: K. Jaworska, *Polska administracja...*, s. 303.

⁶¹ APL, Zarząd Miejski, sygn. 4, s. 16.

⁶² *Święto Milicji Obywatelskiej*, „Pionier”, 4 października 1945; *Święto MO w Legnicy*, „Pionier” 112 października 1945 r.

⁶³ APL, Zarząd Miejski, sygn. 4, s. 34.

⁶⁴ Zob. B. Machowska, *Opieka zdrowotna, społeczna i sanitarna w Legnicy w latach 1945–1950*, „Szkice Legnickie”, t. 19, s. 73.

⁶⁵ C. Kowalak, *Pierwsze dni...*, s. 74.

⁶⁶ Ibidem, s. 78.

Komunikacja

Chociaż Legnica była ważnym węzłem kolejowym, to nie od razu został on przekazany pod kuratelę polskich władz. Dworzec kolejowy został przekazany w ręce polskich kolejarzy 14 sierpnia 1945 r. W tym czasie miasto uzyskało regularne połączenie pociągami osobowymi z Żaganiem i Świdnicą⁶⁷. Natomiast 17 sierpnia 1945 r. Urząd Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Administracyjny Dolnego Śląska poinformował o uruchomieniu stałej komunikacji autobusowej na Lini Legnica–Katowice. Według obowiązującego wówczas rozkładu odjazd z Legnicy (przez Środę Śląską, Wrocław, Brzeg, Opole, Strzelce, Bytom, Katowice) następował każdego poniedziałku, a powrót tą samą trasą – we wtorek. Natomiast trasa czwartkowego kursu autobusu Legnica–Katowice była odmienna i prowadziła m.in. przez Jawor, Świdnicę, Ząbkowice, Nysę, Gliwice⁶⁸.

Początki polskiego duszpasterstwa katolickiego

Wraz z transportami polskich przesiedleńców z Nadwórnej w woj. stanisławowskim do Legnicy przybyli polscy księża katolicy: ks. Tadeusz Łączyński, ks. Jan Winiarski i ks. Onufry Stankiewicz. Ksiądz Łączyński z dniem 1 września 1945 r. objął stanowisko wikariusza kooperatora przy kościele św. Jana w Legnicy, natomiast ksiądz Winiarski i Stankiewicz swoją działalność duszpasterską związali z parafią św. Trójcy⁶⁹.

Od początku października w Legnicy były odprawiane regularne nabożeństwa katolickie dla Polaków w dwóch kościołach. Porządek nabożeństw został przedstawiony w lokalnej prasie nawet z zastrzeżeniem, że odbywają się one według czasu letniego środkowo-europejskiego. W kościele św. Jana w niedzielę msza św. odbywała się o godz. 10.30, natomiast w dni powszednie – o godz. 7.45. Kancelaria Parafialna była czynna codziennie w godzinach 16.00–17.00. Natomiast w kościele św. Trójcy niedzielna msza św. odbywała się o godz. 11.30, zaś nieszpory – o godz. 17.00. W dni powszednie msza św. rozpoczynała się o godz. 7.45, a nieszpory (wtorek, czwartek, sobota) o godz. 17.00. Również Kancelaria Parafialna była czynna codziennie w godz. 15.00–16.00. We wspomnianym tekście prasowym zamieszczonym na łamach „Pioniera” podkreślano, że polscy katolicy ze swoimi potrzebami religijnymi powinni zgłaszać się do polskiego duchowieństwa katolickiego⁷⁰.

Szkolnictwo

W lipcu 1945 r. w Legnicy rozpoczęły się działania związane z uruchomieniem polskiej szkoły. Zainicjowali je nauczyciele, którzy po wojnie przybyli do miasta. Od razu

⁶⁷ Ibidem, s. 78.

⁶⁸ Lignica, dnia 17 sierpnia 1945 r., Do wszystkich Naczelników Wydziału Urzędów Niezespólnych na terenie m. Lignicy, w: APW, Urząd Wojewódzki, sygn. XIII/2, k. 59.

⁶⁹ Szerzej: S. Kusik, *Dzieje Kościoła katolickiego w dekanacie legnickim w latach 1945–1986*, Legnica 1998, s. 84–85.

⁷⁰ *Nabożeństwa dla Polaków*, „Pionier” 12 października 1945 r.

przystąpiono do sporządzania listy dzieci i młodzieży podlegającej obowiązkowi szkolnemu oraz wyszukania obiektu nadającego się na cele szkolne. Informacja o zapisach do legnickiego Gimnazjum i Liceum Humanistycznego ukazała się w pierwszym numerze „Pioniera” w dniu 27 sierpnia 1945 r.⁷¹ Dnia 4 sierpnia 1945 r. Dowództwo PGWAR przekazało stronie polskiej mocno zdewastowany budynek przy ul. Kamiennej 20, w którym wcześniej funkcjonowała Radziecka Szkoła Sanitarna. W tym obiekcie został zorganizowany zespół szkół – powszechnych i średnich⁷². Po uporządkowaniu budynku przez nauczycieli, rodziców i młodzież 4 września 1945 r. zainaugurowano – pierwszy po wojnie – nowy rok szkolny w Szkole Powszechnej nr 1 oraz Gimnazjum i Liceum Humanistycznym (dla młodzieży i dorosłych)⁷³. Naukę rozpoczęło 250 uczniów, a do pracy w szkole zgłosiło się 20 nauczycieli⁷⁴.

Wraz z intensyfikacją procesu osadniczego w Legnicy radykalnie zwiększała się liczba uczniów. W związku z tym już pod koniec września 1945 r. zostały podjęte działania zmierzające do uruchomienia drugiej szkoły w mieście⁷⁵. W tym czasie – m.in. przy gimnazjum i liceum – były organizowane kursy w zakresie szkoły podstawowej, ale dla tzw. „przerobionych kandydatów”, tj. młodzieży w wieku 18–22 lat, która ze względu na działania wojenne była pozbawiona możliwości uczęszczania do szkoły⁷⁶. Zajęcia były realizowane według specjalnego programu umożliwiającego przerabianie w ciągu jednego roku szkolnego dwóch klas gimnazjalnych⁷⁷. Podjęto również starania o uruchomienie internatu dla młodzieży spoza Legnicy⁷⁸.

W połowie września 1945 r. na zebraniu legnickich nauczycieli powołano do życia Ognisko Związku Nauczycielstwa Polskiego. Wybrany został również jego Zarząd, którego przewodniczącym został Jan Kuczera. Organizacja otrzymała do swojej dyspozycji czteropiętrowy budynek, w której miały funkcjonować biura ZNP, biblioteka nauczycielska, sala konferencyjna, sala zebrań towarzyskich oraz sale noclegowe dla przyjeżdżających nauczycieli⁷⁹.

W początkach września 1945 r. w Legnicy funkcjonował już Dom Opieki nad Dzieckiem Matki Pracującej, którego zadaniem było zapewnienie opieki dla 55 dzieci w wieku od 6 miesięcy do 7 lat⁸⁰.

⁷¹ *Lignica ma już gimnazjum. Zapisy na rok szkolny 1945/46*, „Pionier” 27 sierpnia 1945 r.

⁷² Szerzej, K. Jaworska, *Ideologizacja szkolnictwa średniego w Legnicy w latach 1945-1956*, „Zeszyty Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy” 2014, nr 1, s. 47–48.

⁷³ *Kalendarium pierwszej polskiej szkoły średniej w Legnicy. Lata 1945-1955* [w:] *My pierwsza dekada 1945-1955*, Legnica 2006, s. 10; *Otwarcie roku szkolnego w Lignicy*, „Pionier”, 5 września 1945; *Polskie szkoły otwarte swe podwoje na Dolnym Śląsku*, „Pionier”, 4 września 1945; *Uroczyste otwarcie roku szkolnego w Lignicy*, „Pionier”, 2 września 1945 r.

⁷⁴ A. Bojakowski, *Oświata i kultura w latach 1945-1989* [w:] *Legnica. Zarys monografii...*, s. 510–511.

⁷⁵ *Nowa szkoła*, „Pionier”, 19 września 1945 r.

⁷⁶ *Szkoła dla młodocianych i dorosłych*, „Pionier” 3 października 1945 r.

⁷⁷ *Dorośli się uczą*, „Pionier”, 19 września 1945 r.

⁷⁸ *Sprawa internatu*, „Pionier”, 19 września 1945 r.

⁷⁹ *Ognisko ZNP w Lignicy*, „Pionier”, 23 września 1945 r.

⁸⁰ *Opiekujemy się dziećmi na Dolnym Śląsku. Rola „Domu Opieki nad Dzieckiem Matki Pracującej”*, „Pionier” 5 września 1945 r.

Początki polskiej prasy

W Legnicy już 4 maja 1945 r. ukazał się „Dziennik Lignicki”, a jednym z inicjatorów jego powstania był Tadeusz Galiński. „Dziennik Lignicki” był przepisywany na maszynie w dziesięciu egzemplarzach i przyklepany wraz komunikatami grupy operacyjnej przy najbardziej uczęszczanych ulicach⁸¹.

Wkrótce zostały podjęte działania zmierzające do wydawania polskiej gazety pt. „Pionier”⁸². Była to konsekwencja polityki powojennych władz partyjno-państwowych, upatrujących w środkach masowego przekazu – poza ich zadaniem informacyjnym – również skutecznego narzędzia propagowania nowego ustroju. W tym celu jeszcze w październiku 1944 r. została utworzona Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”, której zadaniem było wydawanie prasy codziennej angażującej się w propagowanie ideałów nowego ustroju społeczno-politycznego. Drukarnia „Czytelnika” została utworzona w Legnicy 25 lipca 1945 r., a jej zadaniem było wydawanie prasy dolnośląskiej⁸³. Podstawę do rozpoczęcia działalności stanowiło pełnomocnictwo władz wojewódzkich, które termin wydania pierwszego numeru gazety wyznaczyły do końca sierpnia 1945 r. Ze względu na brak maszyn drukarskich w Legnicy zostały one ściągnięte z Jawora, Niemczy i Dzierżonowa. Ich transportem i montażem zajął się 30-osobowy zespół oswobodzonych Włochów oraz radziecka grupa operacyjna armii za zgodą marszałka Konstantego Rokossowskiego⁸⁴. W rezultacie dnia 27 sierpnia 1945 r. w Legnicy została wydana pierwsza na Dolnym Śląsku gazeta codzienna „Pionier”⁸⁵, a miejsce jej wydawania było ściśle powiązane z procesem organizowania polskiej administracji w tej części Ziemi Zachodnich. Skoro bowiem w tym czasie Legnica była siedzibą władz wojewódzkich, to w tym mieście miała być również wydawana gazeta będąca organem prasowym nowych władz partyjno-państwowych⁸⁶. Cele, jakie przyświecały wydaniu tej gazety, doskonale oddają słowa wspomnianego już Pełnomocnika Rządu na teren Dolnego Śląska Stanisława Piaskowskiego wydrukowane w pierwszym numerze gazety: „Ukazanie się pierwszego polskiego dziennika na tym terenie po 600 lat zaboru niemieckiego uważam za wielki krok naprzód ku spolszczeniu Dolnego Śląska. Redakcji gazety życzę jak najpomyślniejszej pracy przy budowie tego wszystkiego, co na tych ziemiach jest nam drogie, a usunięcia rzeczy złych i wrogich nam elementów. Bardzo liczę, że »Pionier« ułatwi nam pracę, że poruszane przezeń tematy, rzucane myśli – nie tylko ugruntują polskość, ale i polską myśl demokratyczną i demokratyczny czyn pionierski”⁸⁷.

Nakład początkowy dziennika wynosił do 3 tysięcy egzemplarzy. Był on wydawany na czterech stronach nienajlepszego papieru, łamany na 5 szpałt. Pod koniec roku

⁸¹ K. Bednarz, *Prasa dolnośląska [w:] 25 lat prasy na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, Kraków 1972, s. 37; J. Glensk, *Kalendarium powojennej prasy Dolnego Śląska*, Opole 1980, s. 9.

⁸² Pomyśłodawcą tytułu „Pionier” był pierwszy redaktor naczelny tej gazety Jerzy Drewnowski. Zob.: *Byliśmy odważni...*

⁸³ M. Kuczyński, *Następcy Elyana – współtwórcy „Pioniera”*, „Rocznik Dolnośląski”, t. 4, Warszawa–Wrocław 1976, s. 255.

⁸⁴ Ibidem, s. 256.

⁸⁵ M. Żywień, *Na początku był „Pionier”*, „Słowo Polskie”, 10 marca 1995.

⁸⁶ C. Kaszewski, *Najstarsza ze wszystkich gazet*, „Słowo Polskie” 23 sierpnia 2002 r.

⁸⁷ *Pionierowi*, „Pionier”, 27 sierpnia 1945 r.

1945 r. nakład przekroczył 17 tysięcy, a w połowie roku 1946 – doszedł do 20 tys.⁸⁸ Na czterech stronach, w berlińskim formacie, czarną farbą były drukowane wieści z kraju, świata i Dolnego Śląska. W gazecie było niewiele zdjęć, a skład drukarski był robiony poniemieckimi czcionkami z dorabianymi polskimi akcentami⁸⁹. Redakcja składała się z 6 osób: Jerzego Drewnowskiego (redaktor naczelny), Józefa Głogowskiego, Zbigniewa Janczewskiego, Leli Januszewskiej, Stefana Olszewskiego, Jerzego Wasilewskiego. Początkowo informacje pochodziły z nasłuchu radiowego⁹⁰. Ekipa drukarska przybyła z Łodzi, a na jej czele stał Czesław Lewiński. „Pionier” był kolportowany na całym Dolnym Śląsku. W Legnicy wydano 43 numerów – ostatni w dniu 15 października 1945 r. Wraz z przeniesieniem się władz wojewódzkich do Wrocławia do tego miasta przeniosła się również redakcja „Pioniera”, a gazeta ta w 1946 r. zmieniła tytuł na „Słowo Polskie” (1 listopada 1946 r.)⁹¹.

Rozwój życia kulturalnego i sportowego

Także działania w zakresie rozwoju kultury podejmowane w pierwszym okresie powojennym nie były wolne od podtekstu politycznego. W dniu 26 sierpnia nastąpiło uroczyste otwarcie kina „Bałtyk”. Z tej okazji został wyświetlony film produkcji radzieckiej pt. *Kutuzow*. W relacji prasowej podkreślano związki głównego bohatera z ziemią bolesławiecką w czasach wojen napoleońskich w I połowie XIX wieku⁹².

Dużą aktywność w zakresie organizowania imprez mających przybliżać polską historię oraz muzykę poważną przejawiał Miejski Wydział Kultury i Sztuki. Dnia 13 września w Sali Teatru Miejskiego prof. Stefan Kuczyński wygłosił wykład pt. *Bitwa pod Lignicą*, w którym dowodził polskości Śląska i polskości księcia Henryka Pobożnego⁹³. Dnia 30 września odbył się koncert fortepianowy Zofii Jankowskiej, która zagrała najpiękniejsze utwory Chopina⁹⁴, zaś 14 października w kinie „Polonia” miał miejsce wielki koncert, na który złożyły się utwory Verdiego, Parllé’a, Zaręby, Lehara i innych. Wykonawcami byli artyści warszawscy⁹⁵.

Pod koniec sierpnia 1945 r. w Legnicy zorganizowano „Tydzień Książki” – akcję zbierania dzieł i rękopisów, do której włączyły się wszystkie organizacje społeczno-polityczne, a w sposób szczególnie harcerze. Zgromadzili oni w pierwszym dniu zbiórki około 2000 egzemplarzy⁹⁶.

W początkach września 1945 r. w mieście powstał Zarząd Klubu Sportowego, którego celem miało być „podźwignięcie uśpionego przez lata wojny wychowania fizycznego i sportowego”⁹⁷. Jego zarząd – z prezesem Antonim Horą na czele – podjął decyzję o założeniu następu-

⁸⁸ Bednarz, op. cit., s. 40.

⁸⁹ C. Pańczuk, „Pionier”-skie czasy, „Konkrety” 8 lutego 1980 r.

⁹⁰ Bednarz, op. cit., s. 40.

⁹¹ G. Chmielowski, *Legnickie historie. Dolnośląska prasa zaczęła się u nas*, „Panorama Legnicka” 24 maja 2011 r.

⁹² *W Lignicy mamy kino. Na pierwszy ogień „Kutuzow”*, „Pionier” 27 sierpnia 1945 r.

⁹³ *Bitwa pod Lignicą*, „Pionier” 14 września 1945 r.

⁹⁴ *Pierwszy koncert w Lignicy*, „Pionier” 29 września 1945 r.

⁹⁵ *Wielki koncert rozrywkowy*, „Pionier” 13 października 1945 r.

⁹⁶ *2.000 tomów zebrali harcerze*, „Pionier” 29 sierpnia 1945 r.

⁹⁷ *Życie sportowe. Klub Sportowy w Lignicy*, „Pionier”, 7 września 1945 r.

jących sekcji: piłki nożnej, gimnastycznej, lekkoatletycznej, chóru, kółka amatorskiego i sekcji turystycznej. Ta ostatnia już pod koniec września zorganizowała wycieczkę dla wszystkich Polaków zainteresowanych historią miasta⁹⁸.

Pod koniec września zintensyfikowało swoją działalność Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej. Stało się ono organizatorem prelekcji, których celem było przybliżenie historii i kultury radzieckiej⁹⁹, koncertów¹⁰⁰, a także spotkań towarzyskich¹⁰¹. Organizacja ta rozwijała się w Legnicy od początków lipca 1945 r. i w powojennych realiach miała do spełnienia szczególne zadania, zwłaszcza w mieście, w którym stacjonowały wojska radzieckie. Oscyływały one wokół inicjatywy szerzenia idei sojuszu polsko-radzieckiego zarówno wśród młodego, jak i starszego pokolenia. Wspierała także polskie władze partyjno-państwowe oraz dowództwo radzieckiego garnizonu¹⁰².

***

Zakończenie II wojny światowej i jej skutki zainicjowały nowy rozdział w historii Legnicy. W lutym 1945 r. miasto zostało opanowane przez Armię Czerwoną, natomiast kilka miesięcy później Radziecka Komendantura Legnicy podjęła działania związane z sukcesywnym przekazywaniem władzy w mieście przybyłym reprezentantom polskiej administracji. W 1945 r. w Legnicy zorganizowały się polskie władze miejskie, powiatowe, a nawet przez kilka miesięcy rezydowały tutaj władze wojewódzkie. Działalność władz polskich wszystkich szczebli mocno ograniczało wojsko radzieckie, które zajęło część miasta tylko do swojej dyspozycji.

Po zakończeniu II wojny światowej w Legnicy nastąpiła niemal całkowita wymiana ludności. W związku z prowadzoną na wielką skalę akcją osadniczą w mieście powstawały kolejne polskie urzędy i instytucje, których celem było stabilizowanie życia polskiego i zapewnienie podstawowych potrzeb egzystencjalnych oraz duchowych nowych mieszkańców. Władze Legnicy nie były w stanie skutecznie przeciwdziałać niektórym ich problemom, chociażby w zakresie zapewnienia im bezpieczeństwa czy też w zwalczaniu nasilającego się szabrownictwa.

Można powiedzieć, że pod koniec 1945 r. wszystkie podstawowe polskie instytucje zostały w Legnicy uruchomione. Władze polskie podejmowały również i takie działania, których zadaniem było przekonanie nowo przybyłych do miasta Polaków, że mają pełne prawo do tego, aby w nim zamieszkać. Temu celowi służyły przede wszystkim przedsięwzięcia kulturalne oraz lokalna prasa, a w szczególności gazeta „Pionier”, której początki są ściśle powiązane z działalnością polskich władz w Legnicy w pierwszych miesiącach po zakończeniu II wojny światowej. Jako organ prasowy ówczesnych władz partyjno-państwowych, poza oficjalnymi wiadomościami z kraju i ze świata, przybliżała ona problemy lokalne, piętnując szczególnie dotkliwe dla miasta, jak np. wymienione już szabrownictwo.

W cieniu działalności wspomnianych w tekście instytucji oraz wydarzeń politycznych na szczeblu centralnym związanych z realizacją nowej koncepcji ustrojowej przybyli

⁹⁸ *Zwiedzamy Lignicę*, „Pionier” 29 września 1945 r.

⁹⁹ *Dążmy do utrwalenia sojuszków. Z działalności Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej*, „Pionier” 25 września 1945 r.

¹⁰⁰ *Koncert Tow. Przyjaźni Polsko-Radzieckiej*, „Pionier”, 10 października 1945 r.

¹⁰¹ *Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej*, „Pionier”, 29 września 1945.

¹⁰² Szerzej: K. Jaworska, *Polska administracja...*, s. 306–307.

do Legnicy Polacy również angażowali się w działania, które sprawiały, iż już pod koniec 1945 r. miasto stopniowo nabierało polskiego charakteru, chociaż nadal czuli się w nim obco.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Akt Nowych (AAN)

Sprawozdanie Delegatury Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów przy Dowództwie Północnej Grupy Wojsk Radzieckich – za okres swej działalności (5 miesięcy) styczeń–maj 1947 r. Ministerstwo Ziem Zachodnich, sygn. 62.

Telefonogram Pełnomocnika Rządu RP na Okręg Administracyjny Dolnego Śląska mgr Piaskowskiego do ob. Ministra Ziem Odzyskanych na ręce Wicepremiera Gomułki, Wrocław 14.3.46 r. Ministerstwo Ziem Zachodnich. sygn. 67.

Archiwum Państwowe Wrocław (APW)

Lignica, 31 VII 1945, Zarządzenie nr 4 w: Urząd Wojewódzki, sygn. XIX/R/2, k. 43.

Lignica, dnia 16 sierpnia 1945 r. Zarządzenie nr 14 w: Urząd Wojewódzki, sygn. XIII/2.

Lignica, dnia 17 sierpnia 1945 r. Do wszystkich Naczelników Wydziału Urzędów Niezespólnych na terenie m. Lignicy w: Urząd Wojewódzki, sygn. XIII/2.

Lignica, dnia 31 VII 1945, Zarządzenie nr 5 w: Urząd Wojewódzki, sygn. XIII/2.

Warszawa, dnia 19 czerwca 1945 r., Okólnik nr 33 do wszystkich ob. Ministrów w sprawie usunięcia napisów niemieckich w: Urząd Wojewódzki, sygn. XIII/1.

Wrocław, dnia 10.XII.1945 r., Okólnik nr 102,w: Urząd Wojewódzki, sygn. XIII/2.

Archiwum Państwowe Oddział w Legnicy (APL)

notatki, Zarząd Miejski, sygn. 4

Sprawozdanie Pełnomocnika Rządu RP, sygn.5.

Uchwała Rady Ministrów w sprawie „Zarządu Tymczasowego odzyskanych terenów polniemieckich, mianowanie okręgowych i obwodowych Pełnomocników Rządu” ogłoszona 14 marca 1945 r. Starostwo Powiatowe w Legnicy.

Załącznik nr 63, Starostwo Powiatowe w Legnicy 1945–1950.

Załącznik nr 77, Starostwo Powiatowe w Legnicy.

Załącznik nr 85, Miejska Rada Narodowa i Zarząd Miejski w Legnicy.

Załącznik nr 85, Miejska Rada Narodowa i Zarząd Miejski w Legnicy.

Gazeta „Pionier”

2.000 tomów zebrali harcerze, 1945, „Pionier” 29 sierpnia.

Bitwa pod Lignicą, 1945, „Pionier” 14 września.

Cale społeczeństwo do walki. Szabrownictwo musi być zlikwidowane, 1945, „Pionier” 20 września.

- Dążmy do utrwalenia sojuszków. Z działalności Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej*, 1945, „Pionier” 25 września.
- Do Lignicy – po pracę. Z Żywca, Ostrołęki, Białegostoku – na Dolny Śląsk*, 1945, „Pionier”, 30 sierpnia.
- Dorośli się uczą*, 1945, „Pionier”, 19 września.
- Koncert Tow. Przyjaźni Polsko-Radzieckiej*, 1945, „Pionier”, 10 października.
- Konkurs na przerobienie pomnika Wilhelma*, 1945, „Pionier”, 13 października.
- Lignica ma już gimnazjum. Zapisy na rok szkolny 1945/46*, 1945, „Pionier” 27 sierpnia.
- Na froncie akcji odniemczania miasta*, 1945, „Pionier”, 9 września.
- Na ulicy w Lignicy*, 1945, „Pionier” 6 września.
- Nabożeństwa dla Polaków*, 1945 „Pionier” 12 października.
- Nowa szkoła*, 1945 „Pionier”, 19 września.
- Nowak K.*, 1945. *Pół miliona Polaków wraca z Zachodu do Polski przez Legnicę*, „Pionier”, 30 sierpnia.
- Ognisko ZNP w Lignicy*, 1945, „Pionier”, 23 września.
- Opiekujemy się dziećmi na Dolnym Śląsku. Rola „Dому Opieki nad Dzieckiem Matki Pracującej”*, 1945, „Pionier” 5 września.
- Ostrzegamy domorosłych kapitalistów! Przydzielone przedsiębiorstwa należy uruchamiać*, 1945, „Pionier” 23 września.
- Otwarcie roku szkolnego w Lignicy*, 1945, „Pionier”, 5 września.
- Pierwszy koncert w Lignicy*, 1945, „Pionier” 29 września.
- Pionierowi*, 1945, „Pionier”, 27 sierpnia.
- Polskie szkoły otwarły swe podwoje na Dolnym Śląsku*, 1945, „Pionier”, 4 września 1945.
- Sprawa internatu*, 1945, „Pionier”, 19 września.
- Szaber szlachetny*, 1945, „Pionier”, 15 września.
- Szkoła dla młodocianych i dorosłych*, 1945, „Pionier” 3 października.
- Święto Milicji Obywatelskiej*, 1945, „Pionier”, 4 października.
- Święto MO w Lignicy*, 1945, „Pionier” 112 października.
- Takich ludzi nam nie potrzeba...*, 1945, „Pionier” 6 października.
- Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej*, 1945, „Pionier”, 29 września.
- Uroczyste otwarcie roku szkolnego w Lignicy*, 1945, „Pionier”, 2 września.
- W Lignicy mamy kino. Na pierwszy ogień „Kutuzow”*, 1945, „Pionier” 27 sierpnia.
- Wicepremier St. Mikołajczyk na Dolnym Śląsku*, 1945, „Pionier” 10 października.
- Wielki koncert rozrywkowy*, 1945, „Pionier” 13 października.
- Zwiedzamy Legnicę*, 1945, „Pionier” 29 września.
- Życie sportowe. Klub Sportowy w Lignicy*, 1945, „Pionier”, 7 września.

Książki

- Bednarz K., 1972, *Prasa Dolnośląska w: 25 lat prasy na Ziemiach Zachodnich i Północnych*, wyd. OBP RSW „PRASA”, Kraków.
- Bojakowski A., 1998, *Oświata i kultura w latach 1945–1989 w: Legnica. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, wyd. DTSK Silesia, Wrocław–Legnica.
- Dąbrowski S. (red.), 1998, *Legnica. Zarys monografii miasta*, wyd. DTSK Silesia, Legnica.
- Eberhard P., 2015, *Skala demograficznych wojennych i powojennych migracji politycznych na ziemiach polskich w: Wysiedlenia jako narzędzie polityki ludnościowej w Europie XX wieku*, red. J. Wołoszyn, wyd. Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie, Lublin.
- Glensk J., 1980, *Kalendarium powojennej prasy Dolnego Śląska*, Opole.
- Hejger M., 2006, *Przekształcenia narodowościowe na Ziemiach Zachodnich i Północnych w latach 1945–1956 – próba bilansu w: Ziemie Odzyskane/Ziemie Zachodnie i Północne 1945–2005. 60 lat w granicach państwa polskiego*, red. A. Sakson, Poznań.
- Jaworska K., 2013, *Polska administracja państwowa w Legnicy w pierwszych latach powojennych. Początki trudnej koegzystencji polsko-radzieckiej w: Wojska Radzieckie w Polsce 1939–1945*, red. S. Dąbrowski, K. Jaworska, W.W. Szetelnicki, wyd. PWSZ im. Witelona w Legnicy, Legnica.
- Kalendarium pierwszej polskiej szkoły średniej w Legnicy. Lata 1945–1955*, 2006, w: *My pierwsza dekada 1945–1955*, wyd. Fundacja Solidarności, I LO im. T. Kościuszki, Legnica.
- Kondusza W., 2006, „Mała Moskwa”. *Rzecz o radzieckiej Legnicy*, Wyd. Edytor, Legnica.
- Kondusza W., 2009, „Mała Moskwa”. *Legnica i Powiat legnicki w latach 1945–1947 w: W objęciach wielkiego brata. Sowietci w Polsce 1944–1993*, red. K. Rokicki, S. Stępień, Wyd. IPN Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Warszawa, s. 154–156.
- Kondusza W., 2014, *Legnica jako centrum Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej w: Armia Czerwona/Radziecka w Polsce w latach 1944–1993. Studia i szkice*, red. K. Filip, M. Golon, Wyd. IPN Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu O. w Gdańsku, Borne Sulinowo-Bydgoszcz-Gdańsk.
- Kostrzanowski K.J., 1998, *Partie polityczne, organizacje młodzieżowe i społeczne, administracja i samorząd w latach 1945–1989 w: Legnica. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, wyd. DTSK Silesia, Legnica.
- Kusik S., 1998, *Dzieje Kościoła katolickiego w dekanacie legnickim w latach 1945–1986*, WSD DL, Legnica.
- Piotrowski P., 2013, *Rola i zadania Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej w Polsce w: Wojska Radzieckie w Polsce 1939–1945*, red. S. Dąbrowski, K. Jaworska, W.W. Szetelnicki, Legnica.
- Sula D., 2015, *Przesiedlenia pod kontrolą państwa na przykładzie Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w: Wysiedlenia jako narzędzie polityki ludnościowej w Europie XX wieku*, red. J. Wołoszyn, wyd. Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie, Lublin.
- Szkurlatowski Z., 1998, *Sytuacja miasta i jego mieszkańców w pierwszych powojennych latach w: Legnica. Zarys monografii miasta*, red. S. Dąbrowski, wyd. DTSK Silesia, Legnica.

- Świącik J.L., 2010, *Podwójnie strzeżeni. Armia Radziecka w Legnicy (1945–1993)*, Wrocław.
- Wołoszyn J. (red.), 2015, *Wysiedlenia jako narzędzie polityki ludnościowej w Europie XX wieku*, wyd. Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie, Lublin.

Artykuły w czasopismach naukowych

- Machowska B., *Opieka zdrowotna, społeczna i sanitarna w Legnicy w latach 1945–1950*, „Szkice Legnickie”, t. 19.
- Dąbrowski S., *Migracje i osadnictwo na Dolnym Śląsku w latach 1945–1948*, „Szkice Legnickie” t. 19.
- Hytrek-Hryciuk J., „Człowiek nie może opisać tego chaosu”. Legnica w ostatnich miesiącach II wojny światowej (luty-maj 1945 r.), „Szkice Legnickie” t. 31.
- Jaworska K., 2014, *Ideologizacja szkolnictwa średniego w Legnicy w latach 1945–1956*, „Zeszyty Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy”, nr 1.
- Knapiek L., *Zmiany organizacyjne w sądownictwie, prokuraturze i adwokaturze na terenie województwa legnickiego w latach 1945–1994*, „Szkice Legnickie”, t. 16.
- Kowalak C., *Pierwsze dni wolności w Legnicy, Kalendarium 1945 roku*, „Szkice Legnickie” nr 3.
- Kowalak C., *Pomniki i tablice pamiątkowe w Legnicy po II wojnie światowej*, „Szkice Legnickie”, t. 28.
- Kuczyński M., 1976 *Następcy Elyana – współtwórcy „Pioniera”*, „Rocznik Dolnośląski”, t. 4, Warszawa–Wrocław.
- Niebudek Z., *Pionierskie dni Legnicy*, „Szkice Legnickie” t. 16.
- Szkurlatowski Z., *Legnica w powojennym 50-leciu 1945–1995 (wybrane problemy)*, „Szkice Legnickie” t. 17.

Artykuły prasowe

- Byliśmy odważni*, 1980, „Konkrety” 22 sierpnia.
- Chmielowski G., 2011, *Legnickie historie. Dolnośląska prasa zaczęła się u nas*, „Panorama Legnicka” 24 maja.
- Kaszewski C., 2002, *Najstarsza ze wszystkich gazet*, „Słowo Polskie” 23 sierpnia.
- Pańczuk C., 1980, „Pionier”-skie czasy, „Konkrety” 8 lutego.
- Żywień M., 1995, *Na początku był „Pionier”*, „Słowo Polskie”, 10 marca.

SUMMARY

Kazimiera Jaworska

The organisation of life by the Polish community in Legnica after the Second World War

This paper describes the process of organisation of life by the Polish community in Legnica in 1945, in the complicated post-war reality, when the Polish authorities took all

their crucial decisions following consultation with the commanders of the Northern Military Group of the Soviet Army stationed here. At that time Legnica was the seat of municipal, district and provincial authorities. As a result, the Pioneer, a newspaper constituting a tool of the local political and state authorities, was issued regularly in the city.

The major focus of this paper is on the issues which were marginalised in previous publications.

Key words: Lignica, Legnica, the Northern Military Group of the Soviet Army, Polish and Russian relations in 1945, resettlement, looting, the Pioneer.

Data wpływu artykułu: 15.01.2016 r.

Data akceptacji artykułu: 02.03.2016 r.